

Willibald Ruch (red.): „The Sense of Humor. Exploration of a Personality Characteristic”.

Berlin–New York: Mouton de Gruyter 1998, s. 499

Wydana w ubiegłym roku książka pod redakcją Willibalda Rucha pt. *Poczucie humoru. Badanie charakterystycznych cech osobowości* ukazuje się jako trzeci tom w serii wydawniczej, dotyczącej badań nad humorem, której współredaktorami są Victor Raskin z Uniwersytetu Purdue (USA) i Willibald Ruch z Uniwersytetu Heinrich-Heine (Niemcy).

Książka jest dziełem zbiorowym, napisanym przy współudziale specjalistów pracujących na uniwersytetach w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Włoszech, Izraelu i Niemczech. Wysiłek zmierzający do opracowania tak szerokiego zagadnienia, jakim jest poczucie humoru, przy współpracy wielu naukowców, wydaje się bardzo dobrym przedsięwzięciem i pozwala żywić nadzieję na poszerzenie horyzontów myślowych czytelnika, poszukującego odpowiedzi na pytanie, jak poczucie humoru wyraża się w zachowaniu, myśleniu, opiniowaniu, wartościowaniu, radzeniu sobie w sytuacjach trudnych itp. w różnych kręgach kulturowych. Dla każdego człowieka „humor” odgrywa znaczącą rolę w życiu. Poczucie humoru lub też jego brak pozwala odróżniać zachowania ludzkie i kategoryzować je jako: „humorystyczne” albo „poważne”. Jest również oczywiste, że nie każdy człowiek ma tzw. zdrowe poczucie humoru, które ma niebagatelne znaczenie zwłaszcza dla poprawnego układania relacji międzyludzkich.

Już sam tytuł: *Poczucie humoru* może wydawać się przy pobieżnym spojrzeniu nie tyle kontrowersyjny, ile raczej frapujący. Stąd mimowolnie nasuwa się pytanie: w jakim znaczeniu poczucie humoru rozumiane jest przez samego autora książki. W pierwszym rozdziale części pierwszej, która stanowi wprowadzenie do monografii, Ruch, wyczuwając i jakby przewidując nieuchronność pytania, jakie może zrodzić się w umyśle czytelnika konfrontującego tytuł książki z posiadaną wiedzą czy też osobistym doświadczeniem, wyjaśnia podstawowe pojęcia. I tak, przytacza potoczne rozumienie humoru, które może wyrażać wielorakie zachowanie i odnosić się do np. komizmu, ironii, radości, sarkazmu, satyry, kpiny, farsy itp. Dalej dokonuje głębokiej analizy konotacyjnej i denotacyjnej humoru. Podaje również etymologię wyrazu, ukazując w sposób systematyczny, jaką treść miało to słowo w różnych językach europejskich i jak się ta treść zmieniała na przestrzeni minionych wieków. Autor podejmuje także wysiłek, aby dawne koncepcje teoretyczne odnoszące się do poczucia humoru ukazać, jak sam pisze, w nowym świetle i próbuje zwięźle podsumować te badania osobowości, w których humor występował jako jedna ze zmiennych. Rod Martin w drugiej części rozdziału pierwszego dokonuje przeglądu głównych teorii psychologicznych opisujących „poczucie humoru” człowieka, a ponadto podejmuje dyskusję na temat różnic indywidualnych i niezgodności w podejściu do tego zagadnienia różnych szkół psychologicznych. Do ciekawszych spostrzeżeń można zaliczyć opisy modeli osobowości, np. Guilforda, Cattela czy Eysencka, w których „humor” traktowany jest jako jedna z cech osobowości, jaką można opisywać. Część druga, najobszerniejsza, jest poświęcona współczesnym interpretacjom humoru. Siedem różnych ujęć teoretycznych jest opisanych w kolejnych siedmiu rozdziałach.

W rozdziale pierwszym Kennet Craik i Aaron Ware koncentrują się na środowiskowo-osobowościowym podejściu do istoty humoru. Dostrzegają oni, jak wielkie znaczenie ma spontaniczne i humorystyczne zachowanie człowieka dla jego życia osobistego, a zwłaszcza dla podejmowania wysiłku zmierzającego do zaakceptowania spraw i sytuacji trudnych albo też niemożliwych do rozwiązania na danym etapie życia. W perspektywie psychologii osobowości dostrzegają oni relację osoba-społeczność, a także grupę jako system celowo istniejący i jednocześnie dynamizujący, w którym właśnie poczucie humoru odgrywa niebagatelną rolę dla utrzymania więzi międzyludzkich. Do pomiaru „zachowania humorystycznego” została wykorzystana technika Q-sort, zaś grupę odniesienia stanowili znani aktorzy komedii kina amerykańskiego. Cechy specyficzne poczucia humoru skategoryzowano na dwóch skalach dwubiegunowych.

W drugim rozdziale części drugiej Victor Raskin zastanawia się nad poczuciem humoru w ujęciu teoretycznym, co pozwala mu na interpretację różnorodnych zachowań na podstawie trzech wyodrębnionych przez siebie zmiennych dotyczących zachowań ludzkich.

Willibald Ruch i Franz-Josef Hehl w kolejnym rozdziale podejmują rozważania nad modelem humoru, który opiera się na dwóch składowych: ocenie estetycznej oraz ocenie stopnia prostoty vs. skomplikowania osobowości. Równocześnie ten teoretyczny opis modelu poparty jest wynikami empirycznymi, opartymi na skonstruowanym przez Rucha teście do pomiaru humoru. Wnikliwe studium wyników badań zarówno w aspekcie samej struktury „poczucia humoru”, jak i estetycznej wrażliwości, opiera się na analizie wyników różnych testów osobowości i dostarcza wielu ciekawych wniosków, które mogą być przydatne w praktyce psychologicznej.

Peter Derks, Rosemary Staley i Martie Haselton w rozdziale czwartym części drugiej podejmują próbę oceny teorii humoru z punktu widzenia psychologii poznawczej i poszukują źródeł różnic indywidualnych. Opisują również przeprowadzone przez siebie dwa eksperymenty i przedstawiają wyniki wraz z komentarzem.

W kolejnym rozdziale Nikolas Kuiper i Rod Martin zastanawiają się, czy poczucie humoru jest cechą pozytywną osobowości. Odpowiedź, w kontekście opisywanych wymiarów osobowości, takich jak dobre samopoczucie, negatywny nastrój, optymizm, lęk i depresja, jest ze wszech miar pozytywna.

Herbert Lefcourt i Stacy Thomas w rozdziale szóstym rozważają znaczenie humoru w terapii i możliwości zastosowania go w technikach relaksacyjnych, zwłaszcza w sytuacji zmagania się ze stresem.

Na zakończenie pierwszej części w rozdziale siódmym Willibald Ruch i Gabriele Koehler analizują humoru od strony

RECENZJE

temperamentu, który predysponuje człowieka do zachowań miłych, radosnych albo poważnych.

Część trzecia książki jest poświęcona różnicom pomiędzy grupami. W rozdziale pierwszym Martin Lampert i Susan Ervin-Tripp dokonują analizy porównawczej wyników badań nad humorem na przestrzeni ostatnich 30 lat, zestawiając wyniki uzyskane przez mężczyzn i kobiety. Wnioski są zaskakujące i wskazują na istniejące różnice indywidualne, jednoznacznie wynikające z różnicy płci.

Psychiatryczne podejście do zagadnienia humoru prezentuje Giovannantonio Farabosco w rozdziale drugim, stawiając pytania: jaka więź istnieje pomiędzy obłąkaniem a humorem oraz czy istnieje wpływ poczucia humoru na stan patologiczny i odwrotnie? W dalszej części opracowania autor daje wyczerpujące odpowiedzi na zadane wcześniej pytania, poparte wynikami licznych badań, a także odwołując się do DSM-IV.

W rozdziale trzecim Christie Davies przedstawia studium porównawcze nad humorem, spoglądając na zagadnienie okiem socjologa, zaś wnioski odnosi do ludzi różnych kultur.

Część czwarta jest poświęcona wewnątrzindywidualnym różnicom.

W rozdziale pierwszym części czwartej Lambert Deckers wykazuje, jak wielką wagę odgrywa nastrój w kształtowaniu personalnych relacji, które bazują na zmyśle humoru. Analizuje nastrój w sensie emocjonalnym i jako atrybut poznawczy.

Z uwagi na silny związek nastroju z humorem oba wymiary ludzkiego zachowania czy „odczuwania” można badać jednocześnie opisaną przez Deckersa skalą (PANAS).

W rozdziale drugim Doris Bergen zajmuje się praktyczną stroną humoru, tzn. jego rozwojem na przestrzeni życia ludzkiego, zaczynając od dziecięcego humorystycznego i radosnego zachowania, a kończąc na powściągliwym wyrażaniu bądź też skrywaniu humoru przez osoby dorosłe. Opisy eksperymentów są ciekawe i godne zwrócenia nań uwagi.

Część piąta i ostatnia omawia przyczyny między- i wewnątrzindywidualnych różnic.

W rozdziale pierwszym Beth Manke zastanawia się nad wpływem genetycznych i środowiskowych uwarunkowań poczucia humoru wyrażającego się w relacjach międzyludzkich u dzieci. Porównuje zachowania rodzeństwa i bada indywidualne różnice „genetycznej wrażliwości” dziecięcej. Dokonuje także obszernej analizy wpływu na humor dziecięcy osób z najbliższego otoczenia, opierając się na wybranych wewnętrznych systemach rodzinnych.

Ofra Nevo, Haim Aharonson i Avigdor Klingman w rozdziale drugim podjęli próbę stworzenia systematycznego programu, obejmującego 14 spotkań, którego celem jest poprawianie poczucia humoru u klienta. W podrozdziale podają szczegółowy opis czynników składowych poczucia humoru: motywacyjnych, poznawczych, emocjonalnych, socjalnych i behawioralnych oraz dzielą się doświadczeniami z prowadzonych programów.

Ostatni fragment książki to niejako uzupełnienie części teoretycznej o opis narzędzi do pomiaru zmiennej osobowościowej, jaką jest poczucie humoru. Jest to niewątpliwie istotne, aby czytelnik miał świadomość nie tylko istnienia takiej zmiennej, ale by mógł ją również mierzyć i w sposób ilościowy (a nie tylko jakościowy) opisywać.

Dopełnieniem publikacji jest również wyczerpująca bibliografia, obejmująca wiele pozycji naukowych, wydanych na przestrzeni ostatnich 40 lat.

Książka Willibalda Rucha jest obszernym studium poświęconym poczuciu humoru i zasługuje na słowa uznania. Można ją zarekomendować wszystkim tym, którzy są zainteresowani człowiekiem i jego funkcjonowaniem zarówno w wymiarze osobistym, jak i społecznym. Interesujące byłoby rozszerzenie książki o opracowanie dotyczące poczucia humoru u ludzi z kręgu innych kultur, np. afrykańskiej, azjatyckiej czy słowiańskiej. Dobrze, że autor nie zawahał się podjąć współpracy ze specjalistami z różnych krajów, szkoda tylko, że zawęził ją do obszaru basenu Morza Śródziemnego i kontynentu północnoamerykańskiego.

Recenzowana przeze mnie książka zasługuje na uwagę i jest godna polecenia czytelnikom, reprezentującym różne dziedziny nauk społecznych. Jej szczególnym walorem jest to, że przy specyficznym traktowaniu wymiaru, jakim jest poczucie humoru, nawiązuje jednocześnie do istotnych nurtów badawczych i teoretycznych w psychologii osobowości i psychologii społecznej.

Waldemar Klinkosz

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Katedra Psychologii Różnic Indywidualnych